

УДК 338.432:65.011.4

ТЕНДЕНЦІЇ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ВИРОБНИЦТВІ ЗА ПОКАЗНИКАМИ ЙОГО ЕФЕКТИВНОСТІ

М. Гилка, к. е. н., ст. викладач

Буковинський державний фінансово-економічний університет

© М. Гилка, 2014

Гилка М. Аналіз тенденцій в сільськогосподарському виробництві за показниками його ефективності

Ефективність характеризується співвідношенням результатів і витрат діяльності підприємства. Від значення отриманого коефіцієнта прямо залежить ефективність роботи підприємства. Ефективність разом із продуктивністю, економічністю та якістю формують результативність діяльності підприємств. Для визначення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств розрізняють технологічну, економічну та соціальну ефективність.

Діяльність сільськогосподарських підприємств України протягом 1990-2012 рр. вважаємо низькоефективною. Визначені протягом аналізованого періоду показники технологічної ефективності рослинництва свідчать про те, що серед основних сільськогосподарських культур збільшилося виробництво лише соняшнику, картоплі та овочів, тобто підтверджується низький рівень ефективності в рослинництві. Виробництво всіх видів тваринницької продукції, крім виробництва продукції птахівництва, зменшилося, що свідчить про низьку технологічну ефективність тваринницької галузі.

Економічна ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств теж є низькою, оскільки у 2012 році рівня рентабельності 1990 року все ще не досягнуто, а одержаний прибуток у розрахунку на одну гривню витрат є низьким і не дає змоги забезпечити процес розширеного відтворення. Приведена маса прибутку та продуктивність праці, хоч і зростають, але за рахунок екстенсивних чинників. Зрозуміло, що за низької економічної ефективності практично не доводиться говорити про соціальну ефективність. Адже підприємства, які практично опинилися на межі самоокупності, не мають змоги виділяти кошти на розвиток соціальної сфери.

Ключові слова: ефективність, результативність, технологічна ефективність, економічна ефективність, соціальна ефективність, діяльність сільськогосподарських підприємств.

Hylka M. Trends Analysis in agriculture on the indexes of its effectiveness

Efficiency characterized by the ratio of the results and costs of the enterprise. On the magnitude of the obtained coefficient directly depends the efficiency of enterprise. Efficiency along with productivity, economy and quality form the effectiveness of the enterprise. To determine the efficiency of agricultural enterprises distinguish technological, economic and social efficiency.

Consider that the activity of agricultural enterprises in Ukraine during 1990-2012 was low-efficient. During analyzed period detected indicators of technological efficiency of crop indicate that among the major crops increased production only of sunflowers, potatoes and vegetables, that confirms the low efficiency in crop production. Production of all kinds of animal products except poultry production decreased, that shows low technological efficiency of stockbreeding.

The economic efficiency of farms is also low, because in 2012, level of profitability of 1990 is still not achieved, and profit per hryvnia of costs is low and does not allow to provide the process of expanded reproduction. Broughted mass of profit and productivity of labor, though increasing, but due to extensive factors. It is clear that under low economic efficiency is practically not possible to talk about social efficiency. In fact the enterprises that are almost on the verge of self-sufficiency don't have possibilities to allocate funds for the development of social sphere.

Key words: efficiency, effectiveness, technological efficiency, economic efficiency, social efficiency, activity of agricultural enterprises.

Гилка М. Тенденции в сельскохозяйственном производстве по показателям его эффективности

Эффективность характеризуется соотношением результатов и затрат деятельности предприятия. От значения полученного коэффициента напрямую зависит эффективность работы предприятия. Эффективность вместе с производительностью, экономичностью и качеством формирует результативность деятельности предприятий. Для определения эффективности деятельности сельскохозяйственных предприятий различают технологическую, экономическую и социальную эффективность.

Деятельность сельскохозяйственных предприятий Украины в течение 1990-2012 гг. считаем низкоэффективной. Показатели технологической эффективности растениеводства, определенные в течение анализируемого периода, свидетельствуют о том, что среди основных сельскохозяйственных культур увеличилось производство только подсолнечника, картофеля и овощей, то есть подтверждается низкий уровень эффективности в растениеводстве. Производство всех видов животноводческой продукции, кроме производства продукции птицеводства, уменьшилось, что свидетельствует о низкой технологической эффективности животноводческой отрасли.

Экономическая эффективность деятельности сельскохозяйственных предприятий тоже низкая, поскольку в 2012 году уровня рентабельности 1990 года все еще не достигнуто, а полученная прибыль в расчете на одну гривну затрат является низкой и не позволяет обеспечить процесс расширенного воспроизводства. Приведенная масса прибыли и производительность труда, хоть и растут, но за счет экстенсивных факторов. Понятно, что при низкой экономической эффективности практически не приходится говорить о социальной эффективности. Ведь предприятия, которые практически находятся на грани самоокупаемости, не имеют возможности выделять средства на развитие социальной сферы.

Ключевые слова: эффективность, результативность, технологическая эффективность, экономическая эффективность, социальная эффективность, деятельность сельскохозяйственных предприятий.

Постановка проблеми. У процесі сільськогосподарського виробництва здійснюється споживання ресурсів, зокрема робочої сили, землі, предметів і засобів праці, у їхньому органічному поєднанні і взаємодії з метою отримання певних споживних вартостей, спроможних задовольнити відповідні потреби людей. Тобто будь-який виробничий процес передбачає витрати ресурсів й одержання певних результатів. Однак за однієї й тієї самої кількості витрачених ресурсів підприємства одержують не однакові за розміром результати, а отже, виробничий процес здійснюється з різною ефективністю.

Ефективність діяльності підприємства є складною і багатогранною економічною категорією, що відображає співвідношення між витраченими ресурсами та одержаними результатами. Оскільки останні різні і можуть бути представлені у вартісній, натуральній та соціальній формах, то виникає необхідність в ідентифікації категорії ефективності відповідно до конкретних аспектів діяльності підприємства.

В Україні економічна криза 90-х років, реформування та трансформаційні процеси в

сільському господарстві, що відбувалися протягом незначного періоду часу без чіткого визначення етапів та без наукового обґрунтування, призвели до того, що протягом майже чверті століття спостерігається зниження обсягів сільськогосподарського виробництва, що у свою чергу свідчить про неефективне використання спожитих ресурсів та отримання незадовільних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. Усе це спричинює занепад сільського господарства, яке втрачає спроможність забезпечувати попит населення необхідним обсягом продуктів харчування з належною якістю.

В умовах динамічного ринкового середовища оцінку діяльності сільськогосподарських підприємств необхідно деталізувати та поглиблювати за рахунок нових і трансформаційних наявних діагностичних критеріїв. Основним індикатором визначення кінцевих характеристик діяльності сільськогосподарських підприємств вважаємо їх результативність, складовою якої, поряд з ефективністю, є також продуктивність. Дослідження результативності діяльності сільськогосподар-

ських підприємств видається науково обґрунтованим й доцільним, оскільки результати діяльності підприємства визначають його прибутковість, а отже, й доцільність функціонування.

Крім того, результати діяльності сільськогосподарських підприємств прямо впливають на процеси економічної та соціальної стабільності та відіграють значну роль у становленні економіки країни тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями різних аспектів результативності діяльності сільськогосподарських підприємств займаються як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, зокрема В. Андрійчук [1; 2], В. Галушко [3], О. Гудзинський [4; 5], Й. Завадський [6], Г. Кірейцев [5], О. Костенко [7], Т. Пахомова [5], П. Саблук [8] та ін.

Відомий науковець В. Андрійчук обґрунтовує методику визначення результативності ефекту розміщення і масштабування замовлень на ресурси на основі аналізу об'єктивних даних [1; 2]; В. Галушко, Й. Завадський, П. Саблук розглядають загальнометодологічні аспекти управління сільськогосподарським виробництвом [3; 6; 8]; О. Гудзинський, Г. Кірейцев, Т. Пахомова аналізують концептуальні положення обліково-аналітичного механізму як складової системи інформаційного забезпечення управління діяльністю сільськогосподарських підприємств [4; 5]; О. Костенко досліджує теоретико-методичні засади формування результативності як критерію управління діяльністю сільськогосподарських підприємств на основі його інформаційно-аналітичної системи [7].

Однак на сьогодні все ще залишаються актуальними та потребують глибших і ширших досліджень питання оптимізації економічної поведінки сільськогосподарських підприємств, досягнення максимізації кількісних та якісних характеристик їх діяльності, підвищення рівня конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках тощо.

Постановка завдання. Мета нашого дослідження – проаналізувати тенденції, характерні для сільськогосподарського виробництва України в 1990-2012 рр., за допомогою показників технологічної, економічної та соціальної ефективності визначити ступінь ефективності сільськогосподарського виробництва, результативність діяльності сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу. Результативність (*effectiveness*) – це спроможність давати результат, досягнення необхідних цілей з максимальною корисністю (максимізацією ціннісних характеристик) [9, с. 470]. Її також можна трактувати як багатовимірну категорію, інтегровану оцінку всіх видів діяльності та потенціалу підприємства. Термін “результативність” походить від прикметника “результативний”, який означає спрямованість на досягнення певного результату. У свою чергу результатом вважають те, що впливає з якоїсь дії, явища, кінцевий підсумок якого-небудь заняття чи процесу, показник чого-небудь, наслідок [7].

Суть ефективності проявляється у співвідношенні результатів і витрат діяльності підприємства. Від значення отриманого коефіцієнта прямо залежить ефективність роботи підприємства. У сільському господарстві, враховуючи специфіку його виробництва, розрізняють технологічну, економічну і соціальну ефективність.

Технологічна ефективність є результатом взаємодії факторів виробництва, які характеризують досягнуту продуктивність живих організмів, що використовуються в сільському господарстві як засоби виробництва. У рослинництві за результат діяльності підприємств береться валовий збір зерна певної культури і цей результат порівнюють із ресурсом – площею, з якої зібрано урожай культури. Показниками технологічної ефективності є врожайність культур з одиниці посівної площі та основні параметри якості рослинницької продукції, наприклад, вміст білка в зерні, цукру – в цукрових буряках тощо.

Розглянемо технологічну ефективність рослинництва в Україні протягом 1990-2012 рр. (табл. 1).

Проаналізувавши показники технологічної ефективності рослинництва за 1990-2012 рр., бачимо, що у 2012 році порівняно з 1990 роком, у понад 3 рази зросло виробництво соняшнику, на 50,3% та 39,0% – відповідно виробництво овочів і картоплі. Збільшення валового збору соняшнику можна пояснити тим, що більш ніж у 3 рази зросла площа, з якої зібрано урожай культури. У свою чергу розширення виробництва картоплі можна пояснити збільшенням її урожайності на 37,8% за майже незмінної площі, з якої зібрано врожай.

Таблиця 1

Динаміка показників технологічної ефективності виробництва основних культур сільськогосподарськими підприємствами України

Сільськогосподарська культура	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2012 р.	2012 р. до 1990 р., %
Валовий збір, тис. т							
Зернові та зернобобові	51009,0	33929,8	24459,0	38015,5	39270,9	46216,2	90,6
Цукрові буряки	44264,5	29650,4	13198,8	15467,8	13749,2	18438,9	41,7
Соняшник	2570,8	2859,9	3457,4	4706,1	6771,5	8387,1	326,2
Картопля	16732,4	14729,4	19838,1	19462,4	18704,8	23250,2	139,0
Овочі	6666,4	5879,8	5821,3	7295,0	8122,4	10016,7	150,3
Плоди та ягоди	2901,7	1897,4	1452,6	1689,9	1746,5	2008,7	69,2
Урожайність, ц/га							
Зернові та зернобобові	35,1	24,3	19,4	26,0	26,9	31,2	88,9
Цукрові буряки	275,7	204,7	176,7	248,2	279,5	410,8	149,0
Соняшник	15,8	14,2	12,2	12,8	15,0	16,5	104,4
Картопля	116,8	96,2	121,6	128,4	132,5	161,0	137,8
Овочі	149,0	120,2	112,3	157,1	173,6	199,2	133,7
Плоди та ягоди	42,7	29,8	38,4	63,7	78,2	89,9	210,5
Площа, з якої зібрано урожай, тис. га							
Зернові та зернобобові	14522,2	13962,5	12586,8	14605,2	14575,7	14792,1	101,9
Цукрові буряки	1605,4	1448,5	747,0	623,3	492,0	448,9	28,0
Соняшник	1626,3	2007,6	2841,6	3689,1	4525,8	5081,7	312,5
Картопля	1432,7	1530,6	1631,0	1515,9	1411,8	1444,1	100,8
Овочі	447,2	489,3	518,6	464,4	467,8	502,8	112,4
Плоди та ягоди	679,8	636,9	378,0	265,5	223,2	223,4	32,9

Джерело: Розраховано і складено за даними [10, с. 88].

Що ж стосується зростання виробництва овочів, то його можна пояснити як збільшенням їхньої урожайності (33,7%), так і площі, з якої зібрано урожай (12,4%).

Протягом аналізованого періоду згорнулося у 2,4 раза виробництво цукрових буряків за рахунок зменшення (у 3,6 раза) площі, з якої зібрано урожай, при цьому урожайність цукрових буряків зросла на 49,0%. Виробництво зернових і зернобобових культур зменшилося на 9,4% за рахунок зниження їхньої урожайності на 11,1%. Згортання виробництва плодів та ягід на 30,8%, навпаки, відбулося за рахунок зменшення у 3 рази площі, з якої зібрано урожай, при цьому урожайність плодів та ягід зросла удвічі.

У тваринництві технологічна ефективність характеризується продуктивністю худоби і птиці, а також основними параметра-

ми якості тваринницької продукції. Результатом діяльності підприємств вважають вироблену продукцію тваринництва, а за ресурс, з яким порівнюють результат, – поголів'я тварин. Наприклад, у скотарстві показниками технологічної ефективності є надій молока на одну корову, вихід приплоду на 100 корів основного стада, середньодобовий приріст живої маси молодняку тварин і тварин на відгодівлі, а показниками якості – вміст білка і жиру в молоці, категорія вгодованості тварин. У свинарстві – середньодобовий приріст живої маси свиней, вихід ділового приплоду на свиноматку, виробництво живої маси свиней за рік у розрахунку на одну свиноматку тощо [2, с. 398].

Розглянемо технологічну ефективність тваринництва в Україні протягом 1990-2012 рр. (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка показників технологічної ефективності виробництва основних видів продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах України

Продукція тваринництва	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2012 р.	2012 р. до 1990 р., %
Обсяг виробництва							
М'ясо (забійна вага), тис. т	4357,8	2293,7	1662,8	1597,0	2059,0	2209,6	50,7
у т. ч.: яловичина	1985,4	1185,9	754,3	561,8	427,7	388,5	19,6
свинина	1576,3	806,9	675,9	493,7	631,2	700,8	44,5
М'ясо птиці	708,4	235,2	193,2	496,6	953,5	1074,7	151,7
Молоко, тис. т	24508,3	17274,3	12657,9	13714,4	11248,5	11377,6	46,4
Яйця, млн шт.	16286,7	9403,5	8808,6	13045,9	17052,3	19110,5	117,3
Вовна, т	29804	13926	3400	3195	4192	3724	12,5
Продуктивність худоби та птиці							
Середньодобові прирости ВРХ на вирощуванні, відгодівлі та нагулі, г	431	259	255	392	461	504	116,9
Середньодобові прирости свиней на вирощуванні та відгодівлі, г	229	117	120	281	375	448	195,6
Середньорічний надій молока від однієї корови, кг	2863	2204	2359	3487	4082	4361	152,3
Середньорічна несучість однієї курки-несучки, шт.	214	171	213	274	281	293	136,9
Середньорічний настриг вовни від однієї вівці, кг	3,4	2,9	3,0	3,5	3,4	3,3	97,1
Поголів'я худоби та птиці, тис. гол.							
ВРХ – всього	24623,4	17557,3	9423,7	6514,1	4494,4	4645,9	18,9
у т. ч. корови	8378,2	7531,3	4958,3	3635,1	2631,2	2554,3	30,5
Свині	19426,9	13144,4	7652,3	7052,8	7960,4	7576,7	39,0
Вівці та кози	8418,7	4098,6	1875,0	1629,5	1731,7	1738,2	20,6
Птиця, млн гол.	246,1	149,7	123,7	162,0	203,8	214,1	87,0

Джерело: Розраховано і складено за даними [10, с. 118, 125, 132].

Проаналізувавши показники технологічної ефективності тваринництва за 1990-2012 рр., бачимо, що у 2012 році порівняно із 1990 роком серед усіх видів продукції тваринництва тенденцією до зростання характеризувалося лише виробництво м'яса птиці та яєць, яке зросло відповідно на 51,7% та 17,3%, що можна пояснити високою продуктивністю птиці.

Протягом аналізованого періоду зменшилося виробництво вовни на 87,5%, яловичини та свинини – відповідно на 80,4% та 55,5%, а також молока – на 53,6%. Відбулося це за рахунок зменшення поголів'я ВРХ на 81,1%, у т. ч. поголів'я корів – на 69,5%, свиней – на 61,0%, овець та кіз – на 79,4%. При цьому продуктивність худоби та птиці протягом аналізованого періоду

зростала, за винятком настригу вовни від однієї вівці.

Отже, проаналізувавши показники технологічної ефективності виробництва продукції рослинництва й тваринництва, вважаємо, що отриманий результат є незадовільним. Необхідна розробка комплексу заходів з підвищення технологічної ефективності сільськогосподарського виробництва. У рослинництві підвищенню урожайності культур сприятиме внесення в повному обсязі мінеральних та органічних добрив, застосування засобів боротьби з хворобами та шкідниками, дотримання сівозмін, вчасний та повноцінний обробіток ґрунту, збір урожаю тощо. У тваринництві необхідно поліпшити систему утримання й догляду за тваринами та птицею, а також систему їхньої відгодівлі на основі збалансованого раціону кормів. Економічна ефективність характеризується співвідношенням між ресурсами і результатами виробництва, за якого отримують вартісні показники ефективності виробництва. Таке співвідношення розглядають у трьох варіантах:

- ✓ ресурси і результати виражені у вартісній формі;
- ✓ ресурси – у вартісній, а результати – у натуральній формі;

✓ ресурси – у натуральній, а результати – у вартісній формі.

Для оцінки економічної ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств доцільно задіювати показники ефективності використання авансованого капіталу, показники собівартості продукції і продуктивності праці, капіталовіддачі виробничого капіталу. Однак вважаємо, що здійснити поглиблений аналіз та всебічну оцінку економічної ефективності виробництва можна лише за допомогою показників рентабельності, оскільки вони акумулюють вплив усіх чинників – природних, економічних та організаційно-господарських. Відомо також, що на рентабельності істотно позначається вплив зовнішнього середовища, передусім тих його ланок, на які підприємства не мають жодного впливу. Крім того, для оцінки ефективності виробництва в сільськогосподарських підприємствах важливе значення має і такий показник, як приведена маса прибутку в розрахунку на один гектар сільськогосподарських угідь.

Для оцінки та аналізу економічної ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств України розглянемо її основні показники (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка показників економічної ефективності виробництва в сільськогосподарських підприємствах України

Показник	1990 р.*	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2012 р.
Прибуток, збиток (-) від реалізації сільськогосподарської продукції, млн грн	11422,8	675,6	-121,4	1253,2	12750,5	20199,4
у т. ч.: продукції рослинництва	7060,0	1152,7	1834,5	900,2	11375,9	17029,8
продукції тваринництва	4362,8	-477,1	-1955,9	353,0	1374,6	3169,6
Приведена маса прибутку на 1 га с.-г. угідь, грн	295,1	19,2	-4,06	56,7	619,3	977,4
Продуктивність праці – всього**	50388,5	30254,8	27066,9	72621,9	132680,4	159679,0
у т.ч.: рослинництва	59554,9	45822,2	...	86198,1	133603,0	155543,8
тваринництва	41184,4	17596,0	...	47992,8	130473,7	171798,3
Рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції, %	42,6	13,6	-1,0	6,8	21,1	20,5
у т.ч.: продукції рослинництва	98,3	55,5	30,8	7,9	26,7	22,3
продукції тваринництва	22,2	-16,5	-33,8	5,0	7,8	14,3

* 1990 р. – млн крб.

** На одного зайнятого в сільськогосподарському виробництві, у постійних цінах 2010 року, грн.
Джерело: Розраховано і складено за даними [10, с. 48, 52].

Проаналізувавши показники економічної ефективності сільськогосподарського виробництва, бачимо, що у 2012 році порівняно з 1995 роком прибуток від реалізації сільськогосподарської продукції загалом, а також прибуток від реалізації продукції рослинництва й тваринництва зокрема характеризуються тенденцією до зростання. Для приведеної маси прибутку у розрахунку на один гектар сільськогосподарських угідь також характерною є тенденція до зростання. Однак ріст її відбувається не лише за рахунок збільшення прибутку, а й за рахунок зменшення площі сільськогосподарських угідь. Зокрема у 2012 році порівняно з 1995 роком площа сільськогосподарських угідь зменшилася на 41,3% [10, с. 80].

Продуктивність, що відображає комплексну результативність використання всіх видів ресурсів підприємства та обумовлюється кількістю продукції, виробленої за одиницю часу, протягом аналізованого періоду також характеризувалася тенденцією до зростання. Зокрема у 2012 році порівняно з 1995 роком продуктивність праці сільськогосподарського виробництва зросла у 5,3 раза, продуктивність праці у рослинництві й тваринництві – відповідно у 3,4 та у 9,8 раза. Однак варто зауважити, що зростання продуктивності праці відбулося не лише за рахунок збільшення вартості валової продукції (на 21,4% зросло виробництво валової продукції сільського господарства, на 40,3% – виробництво валової продукції рослинництва), а й за рахунок зменшення кількості працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві: у 2012 році порівняно з 1995 роком – у 4,3 раза.

Рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції у 2012 році порівняно з 1995 роком зріс на 6,9 пункту, а порівняно з 1990 роком зменшився на 22,1 пункту. Рівень рентабельності виробництва продукції рослинництва знизився у 2012 році порівняно з 1995 роком та 1990 роком відповідно на 33,2 п та 76,0 пунктів. Рівень рентабельності виробництва продукції тваринництва у 2012 році порівняно із 1995 роком підвищився на 30,8 пункту, а порівняно з 1990 роком зменшився на 7,9 відсотків.

Отже, проаналізувавши основні показники економічної ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств в Україні, бачимо, що у 2012 році сільськогосподарське

виробництво було прибутковим, але низькорентабельним. Одержаний рівень рентабельності показує, що сільськогосподарські підприємства за рахунок грошової виручки повністю відшкодували витрати виробництва на реалізовану продукцію і додатково одержали на кожну гривню витрат: у сільськогосподарському виробництві – 0,21 грн прибутку, у рослинництві – 0,22 грн, у тваринництві – 0,14 грн прибутку. Про те, що економічна діяльність сільськогосподарських підприємств характеризується низькою ефективністю, свідчить також той факт, що у 2012 році все ще не досягнуто рівня рентабельності 1990 року. Приведена маса прибутку та продуктивність праці, хоч і характеризуються тенденцією до зростання, однак відбувається це за рахунок екстенсивних чинників.

Соціальна ефективність – це поняття, що відображає поліпшення соціальних умов життя людей (умов праці і побуту, довкілля, підвищення рівня зайнятості і безпеки життя людей, скорочення тривалості робочого тижня без зменшення заробітної плати, ліквідація важкої фізичної праці тощо). Соціальна ефективність за своєю суттю є похідною від економічної ефективності. Вона не завжди може бути кількісно визначена. Соціальна ефективність, за однакових інших умов, буде тим вищою, чим вищого рівня економічної ефективності досягнуто.

Висновки. Підсумовуючи викладене, зазначимо, що ефективність разом із продуктивністю, економічністю та якістю формують результативність діяльності підприємств. Для визначення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств розрізняють технологічну, економічну та соціальну ефективність.

На основі аналізу показників технологічної та економічної ефективності ми встановили, що діяльність сільськогосподарських підприємств протягом 1990-2012 рр. не можна вважати ефективною. Технологічну ефективність рослинництва вважаємо низькою, оскільки протягом аналізованого періоду зросло лише виробництво соняшнику, картоплі та овочів. Виробництво всіх видів тваринницької продукції, крім виробництва продукції птахівництва, зменшилося, що свідчить про низьку технологічну ефективність тваринницької галузі.

Економічна ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств теж є низькою, оскільки у 2012 році рівня рентабель-

ності 1990 року все ще не досягнуто, а одержаний прибуток у розрахунку на одну гривню витрат є низьким і не дає змоги забезпечити процес розширеного відтворення. Приведена маса прибутку й продуктивність праці, хоч і зростають, але за рахунок екстенсивних чинників. Зрозуміло, що за низької економічної ефективності практично не доводиться говорити про соціальну ефективність. Адже підприємства, які практично опинилися на межі самоокупності, не мають змоги виділяти кошти на розвиток соціальності сфери.

У подальшому вважаємо за доцільне продовжувати дослідження ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств, зокрема в частині пошуку резервів її підвищення. Одним із таких резервів є державна фінансова підтримка сільськогосподарських підприємств, яка широко застосовується в усіх країнах світу. Розробка комплексу заходів щодо неї поряд із застосуванням внутрішніх резервів дасть змогу підвищити ефективність діяльності підприємств та сільськогосподарства загалом.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Андрійчук В. Г. *Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методологія, аналіз* / В. Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2006. – 292 с.
2. Андрійчук В. Г. *Економіка аграрних підприємств* / В. Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2002. – 624 с.
3. Галушко В. П. *Основи теорії управління в сільському господарстві : довідник* / В. П. Галушко, Г. М. Чорний. – К. : Вид-во УСГА, 1993. – 72 с.
4. Гудзинський О. Д. *Управління результативністю діяльності підприємств (теоретико-методологічний аспект)* / О. Д. Гудзинський, Н. В. Гайдамак, С. М. Судомир. – К. : Аграр Медіа Груп, 2011. – 175 с.
5. *Обліково-аналітичний механізм менеджменту підприємств (теоретико-методологічний аспект)* / О. Д. Гудзинський, Г. Г. Кірейцев, Т. М. Пахомова, В. К. Савчук ; за заг. ред. О. Д. Гудзинського. – К. : ІПК ДСЗУ, 2009. – 226 с.
6. Завадський Й. С. *Управління сільськогосподарським виробництвом в системі АПК* / Й. С. Завадський. – К. : Вища шк., 1992. – 367 с.
7. Костенко О. *Результативність діяльності як критерій ефективного управління сільськогосподарським підприємством* / О. Костенко // *Аграрна економіка*. – 2012. – Т. 5, № 3-4. – С. 162-167.
8. Саблук П. Т. *Аграрна економіка і політика в Україні : підсумки минулого та погляди у майбутнє : науково-популярні нариси : у 3 т.* / П. Т. Саблук. – К. : Ін-т аграр. екон., 2001. – Т. 3 : *Формування наукової ринкової школи економістів-аграрників*. – 486 с.
9. Яковлева А. М. *Сучасний тлумачний словник української мови* / А. М. Яковлева, Т. М. Афонська. – Х. : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2007. – 672 с.
10. *Сільське господарство України : стат. зб. за 2012 рік*. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – 402 с.

